

УДК 343.985:343.326

КВАСЮК В.В., аспірант Національної академії СБУ

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “БІОТЕРОРИЗМ”

Анотація. У статті висвітлюються загальні підходи до визначення поняття “біотероризм”, з’ясовується сутність та особливості біотероризму як виду технологічного тероризму. Акцентується увага на чинниках, що зумовлюють підвищену суспільну небезпеку проявів біотероризму.

Ключові слова: технологічний тероризм, біотероризм, біологічні агенти, біологічна зброя, біологічна безпека.

Summary. The article highlights the general approaches to the definition of the term “bioterrorism”, defines the essence and features of bioterrorism as a special type of technological terrorism. Attention is focused on the factors causing an increased risk of manifestations of bioterrorism.

Keywords: technological terrorism, bioterrorism, biological agents, biological weapons, biological security.

Аннотация. В статье освещены общие подходы к определению понятия “биотерроризм”, определяется сущность и особенности биотерроризма как особого вида технологического терроризма. Акцентируется внимание на факторах, обуславливающих повышенную опасность проявлений биотерроризма.

Ключевые слова: технологический терроризм, биотерроризм, биологические агенты, биологическое оружие, биологическая безопасность.

Постановка проблеми. Тероризм є однією з найбільш серйозних загроз міжнародному миру і безпеці людства. У Концепції боротьби з тероризмом, затвердженої Указом Президента України від 25.04.2013 року № 230, зазначається, що подальше поширення терористичної загрози обумовлюється процесами світової глобалізації, інтернаціоналізації, що тривають [1]. Слід зауважити, що глобалізація, з одного боку, має свої переваги, з іншого – поєднана із серйозними ризиками, оскільки імпорт продуктів харчування з інших країн створює додаткові можливості застосування засобів біотероризму для терористів.

Звісно, виникнення біотероризму пов’язується з стрімким розвитком генної інженерії та появою новітніх біотехнологій, що значно ускладнює проблему протидії цьому небезпечному явищу. Сьогодні терористи для досягнення своїх протиправних цілей обирають асиметричні методи ведення війни, зокрема, хімічну та біологічну зброю.

На думку фахівців, біологічна зброя є найбільш небезпечною серед засобів масового знищення, оскільки має найвищий порівняно з іншими видами зброї, вражаючий потенціал. Застосування останньої, безперечно, може призвести до катастрофічних наслідків, зважаючи на те, що біологічна зброя є надзвичайно мобільною та володіє високою вражаючою здатністю [2, с. 18]. Щоб реалізувати свої цілі, терористи не зупиняються й перед використанням біологічних агентів з різним потенціалом патогенності. Терористичні групи та організації, які здатні використовувати біологічні агенти як інструмент тероризму, розрізняються за складом, етнічною належністю, джерелами фінансування, ідеологією, мотивацією. Серед них виділяються великі, добре фінансовані організації, опозиційні повстанські групи і політичні рухи, релігійні

і культові секти, що пропагують ідеологію “кінця світу”, різного роду націоналістичні групи, а також терористи-одинаки. Застосування терористами різних видів біологічної зброї може викликати епідемію, здатну спричинити загибель величезної кількості людей, тварин і сільськогосподарських культур.

Іноді метою терористів є вибіркове ураження окремих громадських чи державних діячів або спричинення якомога більшої кількості жертв серед цивільного населення для залякування людей.

Потреба чіткого визначення поняття “біотероризм” виникає у зв’язку з необхідністю узгодження досліджень цього явища, координації дій суб’єктів боротьби з тероризмом як на національному, так і міжнародному рівнях.

Результати аналізу наукових публікацій. Окремі аспекти біотероризму досліджувалися у працях М.Т. Васильєва, М.В. Гребенюка, О.О. Головацького, Б.Д. Леонова, Р.О. Мартинюка, Г.Г. Онищенко, Д.Л. Поклонського, Р.І. Сибірної, М.Ю. Тарасова, В.В. Татарінова та інших вчених. Разом з тим, дедалі більшої уваги потребують поглиблені наукові дослідження біотероризму в контексті визначення його суті та ознак.

Метою статті є визначення біотероризму з урахуванням основних підходів, що склалися у юридичній науці.

Виклад основного матеріалу. На рубежі століть біологічний тероризм як прояв технологічного тероризму починає відігравати домінуючу роль серед загроз міжнародній безпеці. Відповідно до ст.1 Закону України “Про боротьбу з тероризмом” під технологічним тероризмом слід розуміти злочини, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) та іншої зброї масового ураження або її компонентів, інших шкідливих для здоров’я людей речовин, засобів електромагнітної дії, комп’ютерних систем та комунікаційних мереж, включаючи захоплення, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об’єктів, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій та становлять небезпеку для персоналу, населення та довкілля; створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру [3].

Стаття 1 Конвенції ООН про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення від 10 квітня 1972 року забороняє державам-учасникам розробляти, виробляти, накопичувати, отримувати і зберігати: (1) біологічні агенти або токсини таких видів та у такій кількості, що не передбачені для профілактичних, захисних чи інших мирних цілей; (2) зброю, обладнання або засоби доставки, призначені для використання таких агентів або токсинів у ворожих цілях чи у збройних конфліктах [4].

Вікіпедія визначає біотероризм як тип тероризму, що супроводжується розповсюдженням біологічних агентів, тобто бактерій, вірусів або токсинів, так само як і методів їхньої доставки, як в природній, так і в модифікованій людиною формі, тобто з використанням біологічної зброї [5].

На думку Гребенюка М.В. та Леонова Б.Д., біотероризм як особливо небезпечний різновид тероризму являє собою використання біологічних агентів, бактерій або токсинів для масштабного знищення продовольчих, біологічних ресурсів будь-якої країни з метою встановлення зовнішнього тотального контролю над ними, підриву продовольчої незалежності [6, с. 90].

На думку американського дослідника В. Каруса, біотероризмом є особлива форма тероризму, пов’язана з умисним екологічним викидом патогенів (вірусів, бактерій, паразитів, грибів, токсинів), які викликають хворобу чи смерть людей, тварин чи рослин.

Поширення відбувається шляхом вивільнення аерозолів як доповнення до вибухових речовин або шляхом отруєння продуктів чи водних ресурсів [7].

Дослідження свідчать про те, що деякі патогени являють собою значну загрозу для національної безпеки, особливо в АПК, де характерним є використання біологічної та токсинної зброї з метою руйнування культур, рослин, тварин, інших видів життя, їжі, води, інших предметів продовольчого забезпечення, які використовуються для підтримки сільського господарства та продовольчої системи держави з метою залякування населення, дестабілізації політичної ситуації в країні.

З точки зору О.О. Головацького, біотероризм відрізняється від інших видів тероризму тим, що його деструктивний потенціал пов'язаний з ураженням живої сили, тобто людей, без заподіяння шкоди матеріальним об'єктам. Для досягнення своєї мети терористи використовують різні методи, але особливу небезпеку для людства являє собою загроза несподіваного використання зброї масового знищення – хімічної, бактеріологічної, радіологічної, ядерної. Проте особливістю біологічної зброї є те, що її надзвичайно складно виявити, а ефект від її застосування може бути відкладеним та прихованим на значний термін, що збільшує кількість її потенційних жертв [2, с. 18].

Зокрема, патогени (біологічні агенти, або мікроби) фактично складно виявити, і вони відносно легко можуть бути як ввезені у будь-яку країну світу, так розмножені у великій кількості. Головними групами або класами патогенів, які можуть викликати інфекційні хвороби, є:

1) бактерії, які можуть викликати такі хвороби, як сибірська виразка, чума і туляремія. Хоча багато патогенних бактерій чутливі до антибіотиків, деякі їх штами стійкі до них і здатні існувати в природних умовах;

2) віруси, що викликають хвороби і можуть виникати в живих тканинах;

3) рикетсії, прикладом яких є бактерії, що викликають лихоманку;

4) гриби, деякі з яких можуть бути використані проти людини, але найбільш небезпечні для сільськогосподарських культур;

5) токсини, тобто продукти життєдіяльності мікроорганізмів (токсин ботулізму або ентеротоксин У стафілокока), рослини (рицин з бобів рицини) або молоскі (сакситоксин) [5].

Спектр збудників, які можливо використати з біотерористичною метою, по суті такий самий, як і спектр інфекцій, що становлять загрозу для будь-якої країни у разі ввезення з-за її меж, або збудників, що циркулюють у державі (у природних чи інших вогнищах) [8, с. 498].

Крім цього, висока небезпека проявів біотероризму зумовлюється наступними чинниками:

1) доступністю біологічної зброї, так як мікроорганізми, які можуть бути використані як агенти, існують у природі;

2) не достатньою вивченістю вірусів і мікроорганізмів. Крім того, в природних умовах постійно виникають нові патогени – так звані “виникаючі інфекції”. Тільки за 20 років зареєстровано більше 30 нових інфекційних агентів, таких як віруси Марбург, Ебола, проти яких дотепер немає достатніх засобів лікування і профілактики;

3) простотою виготовлення біологічної зброї. Сьогодні у світі 22 тис. лабораторій, здатних виробляти біологічну зброю [2, с. 18].

4) зручністю зберігання і транспортування біологічної зброї;

5) складністю виявлення біологічних агентів, у порівнянні з хімічними і радіологічними;

б) широким розповсюдженням при використанні біологічної зброї вражаючого агента, складністю виявлення місця застосування цієї зброї і неможливістю обмеження зони теракту;

7) потреба великій кількості вакцин та/або антибіотиків для надання допомоги постраждалим [9, с. 36].

Найбільш доступними і небезпечними засобами біотероризму на сьогодні є патогени сибірської виразки, натуральної віспи, геморагічної лихоманки і рицини, хоча ряд обставин ускладнюють їх використання для великомасштабних терактів. Найбільш відомим випадком біотероризму вважається розповсюдження листів зі збудниками сибірської виразки у вересні-жовтні 2001 року у США, внаслідок якої померло 5 осіб, більше 20 було інфіковано, декілька тисяч осіб були змушені вживати антибіотики [10, с. 5]. Можна також згадати спалах екзотичної хвороби Ньюкасла серед домашньої птиці в США, викликаний контрабандою птахів з Мексики. Захворюваність привела до значних збитків, оскільки витрати на ліквідацію склали приблизно 168 млн. дол. США. Один з патогенів викликає ящура (FMD) – небезпечний вірус, здатний поширюватися на 170 миль, досягаючи 23 станів через п'ять днів. Орієнтовні втрати від спалаху ящура за один тиждень склали близько 447,76 млн. дол. США. Наприклад, в Бельгії фермери оцінили втрати у 812 мільйонів євро за перші два тижні спалаху ящура. Тайвань втратив 4 мільярди доларів, падіння цін на свиней досягло 60 %, 50 тисяч працівників втратили роботу, а міжнародне ембарго було оцінено у 15 мільярдів доларів США [11].

Викладене свідчить про те, що спільне розуміння феномену біотероризму потрібне також для отримання надійних статистичних даних про масштаби цього суспільно небезпечного явища.

Висновки.

На нашу думку, біотероризм є особливим різновидом технологічного тероризму, для якого характерним є використання біологічної та токсинної зброї з терористичною метою шляхом отруєння атмосфери, водних ресурсів, продуктів харчування чи інших предметів продовольчого забезпечення або знищення чи руйнування рослинного або тваринного світу.

Перспективи подальших досліджень є визначення концептуальних, правових та організаційних засад системи протидії біотероризму в Україні.

Використана література

1. Концепція боротьби з тероризмом: Указ Президента України від 25.04.13 р. № 230. *Офіційний вісник України*. 2013. № 34. Ст. 1202.
2. Головацький О.О. Біотероризм: особливості та тактика протидії. *Південноукраїнський правничий правопис*. 2016. № 1. С. 18-20.
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.03 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
4. Про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення: Конвенція ООН від 10 квітня 1972 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_054 (назва з екрана, дата звернення: 20.09.2018).
5. Біотероризм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC> (назва з екрана, дата звернення: 20.09.2018).
6. Гребенюк М.В. Леонов Б.Д. Інформаційна складова запобігання проявам аграрного тероризму. *Правова інформатика*. № 2/2014. С. 90-94.

7. Carus W.S. The Threat of Bioterrorism. National Defense University, Institute for National Strategic Studies, Washington, D.C. URL: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ndu/forum_127.htm (назва з екрана, дата звернення: 20.09.2018).

8. Сибірна Р.І., Сибірний А.В. Проблеми боротьби із загрозою біотероризму в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2016. С. 495-499.

9. Курзова В.В. Актуальні питання правового регулювання міжнародного співробітництва України в сфері боротьби з тероризмом. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 34-43.

10. Васильев Н.Т., Тарасов М.Ю., Поклонский Д.Л. Биологический терроризм: прошлое, настоящее, будущее. *Химическая и биологическая безопасность*. Київ: Винити, 2002. Вип. 6. С. 3-10.

11. Agroterrorism: Risks, Threats, and Teamwork URL: https://www.researchgate.net/publication/305493040_Agroterrorism_Risks_Threats_and_Teamwork (назва з екрана, дата звернення: 20.09.2018).

~~~~~ * * * ~~~~~